

*Р.Я. Левін,
канд. пед. наук*

*R. Ya. Levin,
Candidate of Pedagog. Sci.*

НАВЧАННЯ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ ЯК ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОЇ ПОВЕДІНКИ

Abstract. The author presents the results of a sociological poll as for the economic expediency to activate the state's policy concerning the guarantee for a high-quality education during the life which is one of the purposes for Ukraine according to the Millennium Declaration of the UNO. It is shown that the education during the life can be an important factor of Ukraine's socio-economic growth.

Постановка проблеми. Як відомо, гарантування доброякісного навчання впродовж життя (далі – НВЖ) визначено для України згідно з Декларацією тисячоліття ООН однією з 6 цілей розвитку тисячоліття, яка має бути досягнута до 2015 р. [1]. У контексті аргументації щодо обрання такої цілі, окрім загальногуманістичних міркувань, як-то ствердження цінностей людського розвитку, засад демократії, поліпшення умов для розвитку громадянського суспільства тощо, особливо важливим з погляду проблем нинішньої ситуації видається цілком прагматичне міркування економічного характеру. Йдеться про відому з досвіду економічно розвинутих країн закономірність, що залучення до НВЖ значної кількості населення створює сприятливі передумови для економічного зростання і соціального розвитку держави.

Разом з тим, перебіг подій тривалого трансформаційного періоду в Україні доводить, що не всі рекомендації міжнародних інституцій при впровадженні в життя справляють очікувану ефективність щодо соціально-економічного зростання. Тому варто чітко зрозуміти, чи насправді спрямування ресурсів держави на забезпечення високоякісного НВЖ здатне посилити соціально-економічний потенціал України в найближчій перспективі.

Якщо дійсно так, тоді доцільно активізувати державну політику сприяння НВЖ. (При цьому слід розуміти, що це вимагатиме відчутних видатків держбюджету. Тому що реальний, а не декларативний розвиток системи НВЖ в масштабах усієї країни потребуватиме комплексного – інституціонального¹, нормативно-правового², матеріально-ресурсного³ тощо – забезпечення цього процесу. Крім того, роз-

¹ Наприклад, розбудова структури з визначенням обсягу управлінських, організаційно-координаційних, та практично-впроваджувальницьких функцій.

² Наприклад, законодавче забезпечення переваг на ринку праці тим працівникам, які практикують НВЖ, за рахунок уведення об'єктивних критеріїв службового просування і кар'єрного зростання відповідно до набутих у процесі безперервного навчання нових професійних компетенцій, знань, умінь, навичок.

³ Фінансова, матеріально-технічна, навчально-методична, науково-методична, інформаційна тощо підтримка структурних одиниць, які реалізують процес навчання на практиці.

будова ефективної системи НВЖ потребуватиме не лише стимулювання організованих⁴, а й самостійних⁵ форм навчання. НВЖ також не обмежене лише професійною сферою. Важливе й набуття позапрофесійних, але соціально значимих знань, умінь, навичок – соціально-компетентнісне вдосконалення, – яке так само може відбуватися як в організованих, так і самостійних формах. Тобто формування державної політики сприяння НВЖ чимало коштуватиме державі. Навіть якщо реалізовувати таку політику поетапно – спочатку фокусувати діяльність на переконливій демонстрації корисності НВЖ для особистого добробуту людей і соціально-економічного зростання держави, а згодом, із зростанням суспільного попиту на НВЖ, концентрувати зусилля на інших, більш затратних складових забезпечення, – все одно значних видатків не уникнути.

Якщо ж відчутного ефекту щодо соціально-економічного зростання країни за нинішніх умов і обставин життя українського суспільства прогнозувати не можна, тоді потрібно визнати, що проблема НВЖ на даний час для України не актуальна, а політично-організаційні, фінансові та матеріально-технічні зусилля і ресурси держави варто спрямовувати на вирішення інших, більш нагальних на сьогодні проблем.

Отже, *актуальність* цього дослідження зумовлена потребою визначення доцільності активізації державної політики сприяння НВЖ на нинішньому етапі розвитку українського суспільства.

Намагаючись з'ясувати означене питання, ми⁶ керувалися тією гіпотезою, що частка населення України, яка практикує НВЖ, має відрізнитися від решти більш корисною для соціально-економічного розвитку країни економічною поведінкою. Якщо цю гіпотезу не можна підтвердити емпіричними даними, тобто не можна виявити відчутної різниці в економічній поведінці тієї частини населення, яка бере участь у процесі НВЖ, і тієї, яка до цього не долучена, тоді доцільність активізації політики держави щодо забезпечення належного рівня НВЖ на нинішньому етапі розвитку України видається сумнівною.

Сучасні дослідження проблеми. Стратегія соціально-економічного зростання України тісно пов'язана з розвитком суспільства знань, де робоча сила відповідатиме дедалі зростаючим вимогам конкурентоспроможності на інноваційній основі [2; 3; 4]. Це потребує від населення країни, передовсім його економічно активної частини адекватного соціально-компетентнісного рівня, в першу чергу – освітньо-професійного. А він формується не тільки шляхом освіти молодого покоління в системі початкової, середньої та вищої школи, оскільки найвисокоякісніша шкільна освіта дає ли-

⁴ Постійно діючі школи, курси, семінари, тренінги тощо з професійної підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації галузевих кадрів відповідно до сучасних вимог конкурентоспроможності на інноваційній основі.

⁵ Завжди частина людей обиратиме самостійний спосіб набуття нових знань, умінь, навичок (наприклад, з описів друкованих та електронних джерел інформації, шляхом спостереження за роботою кваліфікованих фахівців тощо), і така діяльність також має бути підтримана державою і суспільством (наприклад, полегшення доступу до інформації, її пошуку, забезпечення вільного від роботи часу для навчання тощо).

⁶ Дослідження виконане у відділі моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій Державної установи "Інститут економіки та прогнозування НАН України".

ше базовий рівень (потенціал) здатності до ефективного створення інноваційно-конкурентоспроможного продукту в конкретних умовах праці, за конкретної специфіки виробництва товарів і послуг у певній галузі, сфері діяльності. Максимальна професійна реалізація продуктивного потенціалу людини як працівника та самореалізація як особистості, за сучасних швидкоплинних змін техніки і технологій, обставин і умов не лише праці, а й життя соціуму загалом, потребує постійного опанування новими знаннями, уміннями, навичками. Тобто, людина безперервно, протягом майже всього життя повинна навчатися, щоб підтримувати, посилювати й адаптувати до наявних умов власний освітньо-професійний та соціально-компетентнісний рівень.

Зокрема, дослідники проблем зайнятості вважають, що можливість і готовність працюючого населення до навчання, перепідготовки, підвищення кваліфікації тощо є важливою детермінантою збереження та примноження трудового потенціалу країни. І важливу роль у цьому відіграє рівень розвитку ринку праці – за сприятливих умов, значущість захищеності професійних вмінь, самооцінки населенням гарантій зайнятості та рівня впевненості в тому, що в разі необхідності можна буде отримати професійну підготовку або перепідготовку, зростають. Нині в Україні, за даними обстежень населення з питань базової захищеності, лише менше половини зайнятих (47,5%) впевнені, що зможуть пройти перепідготовку за місцем своєї роботи⁷ (при цьому рівень впевненості щодо можливостей перепідготовки за місцем роботи знижується із збільшенням віку опитаних з 58,1% у віковій групі 25–30 років до 35,1% у 50–59-річних). І це зрозуміло – адже в тому, що в подальшій роботі впродовж наступних 5 років опитаним знадобляться набуті професійні знання, навички, компетенції, не впевнені, дуже не впевнені і не змогли визначено відповісти серед працівників сільського господарства відповідно 33,1%, 2,7%, 31,6%; серед працівників промисловості 29,8%, 3,0% та 25,6% [5, с. 181–182]. Очевидно, що такий стан ринку праці не сприяє зростанню мотивації щодо підвищення освітньо-професійного рівня працівників. І це при тому, що наявний фах і рівень кваліфікації багатьох працівників не настільки затребуваний, щоб гарантувати працевлаштування за спеціальністю в разі втрати роботи. Так, лише 24% жінок і 27% чоловіків у міських поселеннях та по 27% жінок і чоловіків у сільській місцевості вважають, що їм не важко буде знайти роботу, подібну до нинішньої щодо використання набутих професійних знань, умінь і навичок [5, с. 314–315]. На думку ряду дослідників, таке становище спричиняє "розмивання" професійного поля, професійної культури, руйнацію освітньо-професійної структури суспільства як основи соціальної структури, тому що рівень незадоволеності роботою серед працюючих не за фахом значно вищий, ніж у працюючих за фахом, а це, своєю чергою, зумовлює зниження задоволеності людей своїм становищем у суспільстві [6].

⁷ За сферами економічної діяльності, найбільша частка впевнених спостерігалася серед працівників електроенергетики (61,1%), чорної металургії (58,2%), державних службовців (58,2%), працівників освіти (56,9%) та паливної промисловості (54,2%). Значно менший цей показник серед працівників сфери побутових послуг (29,0%) та працівників сільськогосподарських підприємств (30,4%).

З іншого боку, спостережено, що вибір життєвих стратегій адаптації та економічна поведінка населення України тісно пов'язані з фактором освіти як важливим ресурсом успіху в трудовій діяльності. Зокрема, аналіз залежності ставлення до підприємницької діяльності від рівня освіти свідчить, що високоосвічені групи населення значно більш готові брати участь у розвитку приватного підприємництва: частка респондентів з вищою освітою, яка бажає створити власне підприємство, вчетверо перевищує аналогічну частку бажаючих з базовою середньою освітою. А не хочуть за будь-яких обставин офіційно займатися підприємництвом 82% респондентів з базовою середньою освітою і лише 51% з вищою освітою [7]. Тобто рівень освіти (а якщо ширше – наявний арсенал знань, умінь, навичок) людини тісно пов'язаний з її економічною поведінкою.

Якщо звернутися до закордонного досвіду, то для економік розвинутих країн державні і приватні інвестиції в людські ресурси щодо розширення сфери охоплення послугами освіти, професійного навчання та перепідготовки кадрів є звичайним явищем. Тому що це сприяє зменшенню бідності й нерівності (підвищення освітньо-кваліфікаційного рівня працівників зумовлює зростання їхніх заробітків) та постійній модернізації виробництва товарів і послуг, чого вимагає дедалі зростаюча конкуренція (тому роботодавці й зацікавлені у навчанні кадрів) [8].

З наведеного видно, що ситуація досить суперечлива – з одного боку, закордонний досвід вказує на економічну доцільність НВЖ як чинника формування корисної для людей і країн економічної поведінки. Серед населення України зв'язок економічної поведінки з освітою також простежується. З іншого – мотивація людей до НВЖ на вітчизняному ринку праці явно недостатня; умови і можливості НВЖ, принаймні щодо професійного навчання в організованих формах за місцем роботи (або з ініціативи роботодавця), також не вельми сприятливі. А конкретних досліджень щодо відмінностей економічної поведінки учасників і не учасників процесу НВЖ в Україні в доступних джерелах не було знайдено. Тому саме ці відмінності стали предметом даного дослідження.

Організація і методика дослідження. Емпіричні дані, які використано в цьому дослідженні, отримано шляхом національного репрезентативного опитування населення України "Інноваційний потенціал українського суспільства: вересень 2006 р.", проведеного у вересні 2006 р. Українським інститутом соціальних досліджень ім. О. Яременка та Державною установою "Інститут економіки та прогнозування НАН України" в ході виконання НДР "Людський фактор інноваційного розвитку українського суспільства"⁸. *Методологія* аналізу передбачала порівняння окремих компонентів економічної поведінки двох частин основного трудового потен-

⁸ У ході дослідження було опитано 2143 респонденти від 18 років і старших в усіх областях України, АР Крим, м.м. Києві і Севастополі (у 132 населених пунктах України: 72 містах та 60 селах). Вибіркова сукупність територіально-поселенська, репрезентативна за основними соціально-демографічними ознаками, метод отримання інформації: індивідуальне інтерв'ю за місцем проживання респондента ("вічна-віч"). Стандартні відхилення при достовірних 95% і співвідношенні змінних від 0,1:0,9 до 0,5:0,5 становлять 1,28-2,13%. Рівень досягнення респондентів – 75%.

ціалу країни – економічно активного населення, а саме учасників НВЖ і охоплених цим процесом. *Методика* аналізу передбачала визначення кількості охопленого та не охопленого організованим та/або самостійним НВЖ економічно активного населення; визначення диференційованих стосовно цих двох частин населення соціологічних показників таких компонентів економічної поведінки, як інноваційність, активність обраних життєвих економічних стратегій, корисність для економіки країни обраних імовірних інвестиційних стратегій та спроможність до підприємницької діяльності.

Матеріали дослідження. Для створення уявлення про кількість учасників процесу НВЖ серед економічно активного населення України було проаналізовано відповіді на запитання щодо користування організованими і самостійними формами навчання.

Зокрема, на запитання "На яких з перелічених курсів, семінарів, тренінгів Ви навчалися протягом останніх трьох років?" ствердні відповіді щодо запропонованого переліку⁹ (семінари-тренінги із самовдосконалення особистості, підвищення професійної підготовки, галузеві курси підвищення кваліфікації – післядипломна освіта, курси водіїв, іноземних мов, бухгалтерів, користувачів комп'ютера, інші курси, інші види навчання) дали 38% респондентів. Тобто, решта 62% не користувалися організованими формами навчання.

На запитання "Які з перерахованих вмінь/навичок Ви здобували самостійно (без відвідування курсів, навчальних закладів) протягом останніх п'яти років?" ствердні відповіді щодо запропонованого переліку¹⁰ (користування комп'ютером, самовдосконалення у сфері професійних інтересів, самовдосконалення особистості, вміння керувати автотранспортом, знання іноземної мови/мов, бухгалтерський облік, інші навички, інші види навчання) дали 43% респондентів. Тобто, решта 57% не користувалися самостійними формами навчання.

Наведені кількісні показники не можна порівнювати між собою, тому що організоване навчання вимірювалося за 3 роки, а самостійне – за 5 років¹¹. Тому не можна вважати, що організовані форми навчання (38%) менш популярні (поширені, доступні, ефективні тощо), ніж самостійні (43%). Скоріше, можна припустити, що якби організоване навчання вимірювалося також за 5 років, то показник питомої ваги охоплених ним опитаних був би вище відміченого (можливо, в межах стандартного статистичного відхилення не відрізнявся б від показника охоплення самостійним навчанням). Тим не менше, сам факт того, що кількість охоплених організованими формами навчання менша або (за іншого інструментарію вимірювання) могла б приблизно дорівнювати кількості охоплених самостійним навчанням, вказує на існування певної проблеми. Адже зрозуміло, що набувати нові знання, уміння, навички,

⁹ Респонденти мали можливість позначити всі варіанти відповідей, які їм підходили.

¹⁰ Респонденти мали можливість позначити всі варіанти відповідей, які їм підходили.

¹¹ Таким був соціологічний інструментарій опитування, оскільки він розроблявся з іншою метою, ніж та, що поставлена в цьому дослідженні.

як правило, продуктивніше організовано, коли навчальний процес забезпечений методиками, приладдям тощо, ведеться компетентними фахівцями. Самостійно навчатися важче, досягти максимальної ефективності проблематичніше. Тому те, що не виявлено значного переважання організованого навчання, а навпаки, – багато хто обирав самостійні форми, змушує припускати недосконалість діючої системи організованого навчання (чи то в аспекті доступності, чи ефективності, чи з інших причин).

Також слід мати на увазі, що частина опитаних не обмежувалася навчанням в якійсь одній формі (тільки організовано або тільки самостійно) і набуттям нових знань, умінь, навичок в якійсь одній сфері діяльності (тільки професійній або тільки із самовдосконалення особистості, тільки опанування комп'ютером, автомобілем, мовами, бухгалтерським обліком, чимось іншим тощо). Навпаки, багато хто поєднував різні форми і напрями НВЖ. Тому, як показав кластерний аналіз, протягом останніх 3 років перед опитуванням організовано і протягом останніх 5 років самостійно за всіма переліченими вище напрямками діяльності брали участь у процесі НВЖ загалом 52% економічно активного населення. Решта 48% економічно активного населення країни до НВЖ не була залучена.

Отже, ці два майже однакові показники характеризують рівень охоплення економічно активного населення України процесом НВЖ. Оскільки ці частини населення діаметрально протилежні стосовно НВЖ, то нижче наведемо порівняння складу належних до них опитаних за суспільно важливими компонентами економічної поведінки.

НВЖ та інноваційність. Рівень інноваційності визначався на підставі розрахунку агрегованого показника, яким було охоплено комплекс соціологічних індикаторів щодо частоти використання нових підходів, виробничих рішень, обладнання, матеріалів, технологій, інформації у професійній діяльності та поза нею; мотивів і стимулів інноваційної поведінки у професійній діяльності або відмови від неї; традиційності/інноваційності дій з розв'язання проблемних ситуацій; ставлення до нових ідей, технологій, речей, товарів і послуг; прихильності до користування новими високотехнологічними товарами; оцінювання чинників, сприятливих для впровадження інновацій в українському суспільстві.

Кореляційний і кластерний аналізи дозволили виокремити із загалу опитаних 4 групи, які значно відрізняються ступенем інноваційності мислення і поведінки. Далі ці групи умовно названі: "консерватори" (їх виявилося 19% серед усього опитаного економічно активного населення), "такі, що тяжіють до консерваторів" (36%), "такі, що тяжіють до новаторів" (24%) та власне "новатори" (21%).

Розподіл за означеними чотирма групами двох частин економічно активного населення (залучених і не залучених до НВЖ) показав, що інноваційність цих частин значно відрізняється. Серед залученої до НВЖ частини економічно активного населення, кількість "консерваторів" (12%) і "таких, що тяжіють до консерваторів" (31%), разом становить менше половини опитаних – 43%. А серед не залученої до НВЖ частини економічно активного населення кількість "консерваторів" (27%) і "таких, що тяжіють до консерваторів" (40%), разом становить значно більше поло-

вини опитаних – 67%. І навпаки, серед залученої до НВЖ частини економічно активного населення кількість "новаторів" (28%) і "таких, що тяжіють до новаторів" (29%), разом становить більше половини опитаних – 57%. А серед не залученої до НВЖ частини економічно активного населення кількість "новаторів" (14%) і "таких, що тяжіють до новаторів" (19%) разом сягає лише третини опитаних – 33% (див. табл. 1).

Таблиця 1

Розподіл залученого та не залученого до НВЖ економічно активного населення України за мірою інноваційності, %

Економічно активне населення, яке:	Консерватори	Ті, що тяжіють до консерваторів	Ті, що тяжіють до новаторів	Новатори
- залучене до НВЖ	12	31	29	28
- не залучене до НВЖ	27	40	19	14

Ще яскравіше закономірність вищої інноваційності тих, хто навчається, проявляється за іншого способу аналізу – через демонстрацію питомої ваги залучених і не залучених до НВЖ в кожній групі з різним ступенем інноваційності (див. рис. 1).

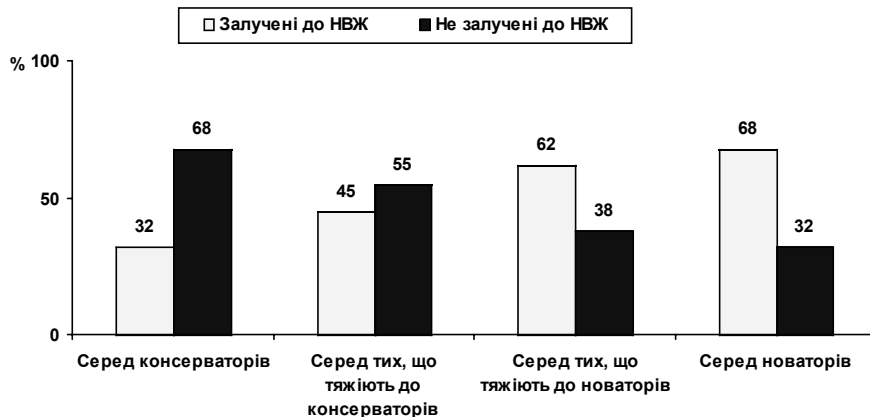

Рис. 1. Питома вага залучених і не залучених до НВЖ частин економічно активного населення України в групах різного ступеня інноваційності

Очевидно, що по мірі просування від "консерваторів" до "новаторів" питома вага залучених до НВЖ збільшується, а питома не залучених зменшується.

Отже, та частина економічно активного населення, яка бере участь у процесі НВЖ, відрізняється від решти економічно активного населення України значно

більш високим рівнем інноваційності мислення і діяльності (в тому числі, зрозуміло, і в професійній сфері).

НВЖ та вибір життєвих економічних стратегій. Серед усього загалу опитаних представників економічно активного населення пасивні варіанти відповідей ("Мати невелику, але гарантовану заробітну плату" разом із "Займатися домашніми справами, щоб заробляв інший член родини") на запитання "Яку життєву економічну стратегію Ви обираєте для себе?" обрали 34%. Проміжну за активністю життєву економічну стратегію ("Мати постійний заробіток, але робити "капітал" додатковим шляхом") позначили 43%. Найбільш активний варіант ("Ризикувати, терпіти, але заробляти "капітал") обрали майже 20%. Більше 3% не змогли визначитися з вибором або повідомили якісь інші варіанти.

А коли за означеними стратегіями розподілили окремо відповіді двох частин економічно активного населення (залучених і не залучених до НВЖ), то аналіз показав, що вибір серед цих частин значно відрізняється. Серед залученої до НВЖ частини економічно активного населення кількість тих, хто обрав пасивні стратегії, була відчутно менше, ніж серед незалученої до НВЖ частини. Натомість більше виявилось прихильників проміжної та найбільш активної життєвої економічної стратегії (див. табл., 2).

Таблиця 2

**Розподіл залученого та не залученого до НВЖ
економічно активного населення України
за мірою активності обраних життєвих економічних стратегій, %**

Економічно активне населення, яке:	Пасивні стратегії ("Мати невелику, але гарантовану заробітну плату" разом з "Займатися домашніми справами, щоб заробляв інший член родини")	Проміжна стратегія ("Мати постійний заробіток, але робити "капітал" додатковим шляхом")	Активна стратегія ("Ризикувати, терпіти, але заробляти "капітал")	Інші варіанти разом з тими, хто не визначився
- залучене до НВЖ	26	46	24	4
- не залучене до	42	39	15	4

Ще більш визначено закономірність вищої активності щодо вибору життєвих економічних стратегій серед тих, хто навчається, проявляється у співвідношенні питомої ваги залучених і не залучених до НВЖ в кожній групі, утвореній за ступенем активності вибору (див. рис. 2). Видно, що по мірі зростання активності стратегій збільшується питома вага тих, хто навчався, а питома вага не залучених до НВЖ зменшується.

Отже, та частина економічно активного населення, яка бере участь у процесі НВЖ, відрізняється від решти економічно активного населення України значно більш високим рівнем активності у виборі життєвих економічних стратегій.

Рис. 2. Питома вага залучених і не залучених до НВЖ частин економічно активного населення України в групах за вибором життєвих економічних стратегій різної активності, %

НВЖ та вибір імовірних інвестиційних стратегій. На підставі вибору відповідей усього загалу опитаного економічно активного населення на запитання "Якби у Вас був значний капітал, куди б Ви його інвестували (вклали)?" з переліку запропонованих варіантів (інвестиції за кордоном, інвестиції у вітчизняний бізнес, зберігання в Україні на банківських депозитах, придбання вітчизняної нерухомості, акцій підприємств, зберігання вдома, передача дітям¹²; щось інше; важко визначитись) шляхом кластерного аналізу було виокремлено дві групи респондентів. Одну групу становили ті, хто з усього переліку можливих варіантів обрали тільки два найменш вигідних з погляду потреби внутрішнього інвестування економіки країни – зберігання вдома або передача дітям. Разом серед економічно активного населення таких опитаних виявилось 27%. Іншу групу становили ті, хто з усього переліку можливих варіантів обрали три інвестиційні стратегії, більш корисні для вітчизняної економіки – зберігання на банківських депозитах, придбання в Україні нерухомості чи придбання акцій вітчизняних підприємств. Разом серед економічно активного населення таких опитаних виявилось 29%.

Коли ж усе економічно активне населення було розділено на дві частини (залучених і не залучених до НВЖ) за приналежністю до означених вище двох груп різного ступеня корисності розпорядження капіталом з погляду потреб економіки України, то аналіз показав, що інвестиційні стратегії тих, хто навчався, відрізняються від стратегій решти опитаних. Серед залученої до НВЖ частини економічно активного населення кількість тих, хто обрав більш корисні для економіки інвестиційні стратегії, на 10% більше, ніж тих, хто обрав менш корисні стратегії, а серед не залученої до НВЖ частини навпаки – кількість тих, хто обрав більш корисні для економіки інвестиційні стратегії, на 7% менше, ніж тих, хто обрав менш корисні стратегії (див. табл. 3).

¹² Респонденти мали можливість обрати від одного до трьох варіантів з цього переліку, які їм підходять.

Таблиця 3

**Розподіл залученого та не залученого до НВЖ
економічно активного населення України
за мірою корисності для економіки імовірних інвестиційних стратегій, %**

Економічно активне населення, яке:	Менш корисні для економіки країни стратегії (зберігання "капіталів" вдома або передача дітям)	Більш корисні для економіки країни стратегії (зберігання "капіталів" на банківських депозитах або придбання в Україні нерухомості, або придбання акцій вітчизняних підприємств)
- залучене до НВЖ	21	31
- не залучене до НВЖ	34	27

Закономірність притаманності тим, хто навчається, більш корисних для економіки варіантів розпорядження капіталом, чітко проявляється у співвідношенні питомої ваги залучених і не залучених до НВЖ в групах з різними інвестиційними стратегіями (див. рис. 3).

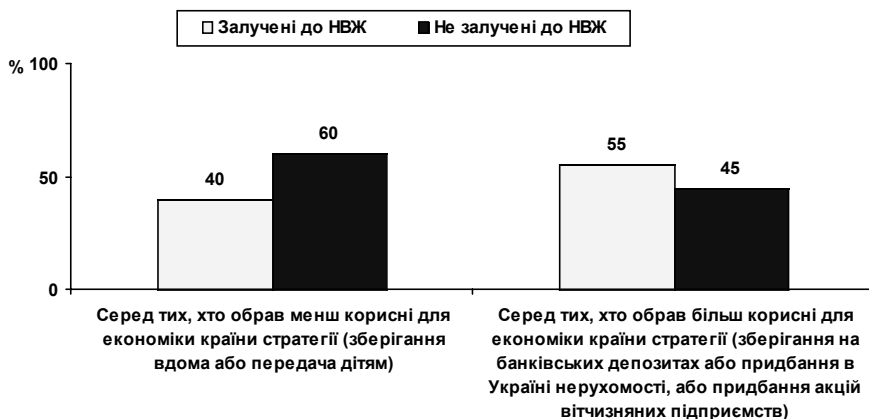

Рис. 3. Питома вага залучених і не залучених до НВЖ частин економічно активного населення України в групах з різними інвестиційними стратегіями, %

Вочевидь у цих групах співвідношення діаметрально протилежне. Простежується суттєве переважання питомої ваги залучених до НВЖ в тій групі опитаних, де превалюють бажані для економіки інвестиційні стратегії. А в групі, утвореній за вибором менш корисних для країни стратегій, вища питома вага тих, хто не навчався.

Отже, та частина економічно активного населення, яка бере участь у процесі НВЖ, відрізняється від решти економічно активного населення вибором значно корисніших для економіки України варіантів імовірних інвестиційних стратегій.

НВЖ і спроможність до підприємництва. У відповідь на запитання "Чи відчуваєте Ви себе спроможним займатися підприємницькою діяльністю?", 54% всього загалу опитаного економічно активного населення визначили, що відчувають себе цілком спроможними та відчувають себе спроможними в цілому, але вважають, що потребують поглиблення знань і набуття навичок у цій сфері. Не спроможними до підприємництва вважають себе 37%, ще 9% не змогли дати визначену відповідь на це запитання.

А коли ці усереднені дані були піддані аналізу шляхом розподілу всього загалу економічно активного населення на дві частини (залучених і не залучених до НВЖ) за ознакою спроможності до підприємництва, то виявилось, що серед тих, хто навчався, показники спроможності вищі, а показники неспроможності й невизначеності нижче, ніж серед тих, хто не навчався (див. табл. 4).

Таблиця 4

**Розподіл залученого та не залученого до НВЖ
економічно активного населення України
за мірою спроможності до підприємницької діяльності, %**

Економічно активне населення, яке:	Відчувають себе цілком спроможними та спроможними за умов поглиблення знань і набуття навичок у цій сфері (разом)	Відчувають себе цілком неспроможними	Не змогли визначити ступінь власної спроможності
- залучене до НВЖ	64	29	7
- не залучене до НВЖ	44	44	12

Закономірність кращої спроможності до підприємництва серед тих, хто навчався, чітко проявилася при визначенні співвідношення залучених і не залучених до НВЖ в групах з різною самооцінкою цієї спроможності (див. рис. 4).

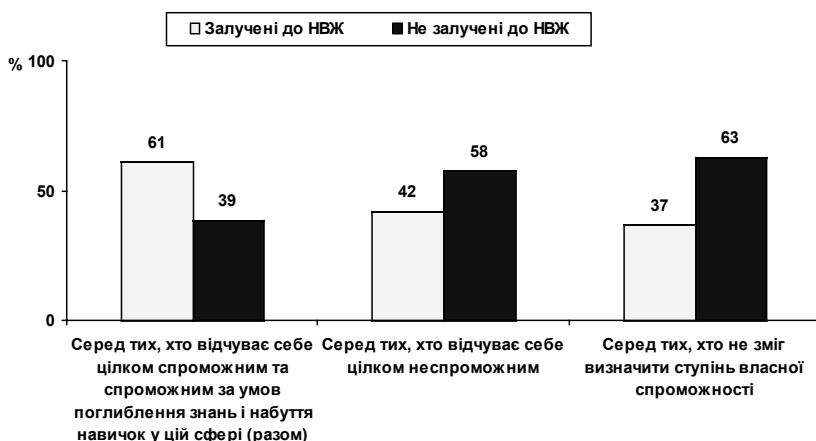

Рис. 4. Питома вага залучених і не залучених до НВЖ частин економічно активного населення України в групах з різним ступенем спроможності до підприємницької діяльності, %

Видно, що в міру зменшення відчуття спроможності, аж до невизначеності самооцінок, зростає питома вага не залучених до НВЖ, натомість питома вага тих, хто навчався, зменшується.

Отже, та частина економічно активного населення, яка бере участь у процесі НВЖ, відрізняється від решти економічно активного населення значно більшою спроможністю до підприємницької діяльності.

Наведені дані щодо охоплення НВЖ та особливостей окремих компонентів економічної поведінки економічно активного населення України дають підстави для таких висновків:

1. Процесом навчання впродовж життя (НВЖ) в усіх його формах (організованих і самостійних) і за всіма напрямками діяльності (щодо освітньо-професійного вдосконалення, підвищення рівня соціально значимих компетенцій, набуття нових знань, умінь і навичок із самовдосконалення особистості тощо) охоплено близько половини економічно активного населення України.

2. За результатами даного дослідження не можна судити про причини того, чому решта основного трудового ресурсу країни (близько половини економічно активного населення) не бере участь у процесі НВЖ¹³. Такі причини можуть бути різними: в суспільстві може бракувати усвідомлення зв'язку між освітньою складовою потенціалу людського розвитку та економічною діяльністю як джерелом добробуту; можуть даватися взнаки проблеми труднощів доступу за нинішньої соціально-економічної ситуації до НВЖ, проблеми забезпечення якості НВЖ та його адекватності запитам нинішнього вітчизняного ринку праці; недосконалості цього ринку в аспекті стимулювання підвищення кваліфікації гідною оплатою праці тощо. Імовірніше за все, діє комплекс зазначених та інших чинників, з-поміж яких не останню роль відіграють відсутність усталеної традиції стимулювання роботодавцями професійно-кар'єрного зростання персоналу та ослаблення раніше потужної державно-галузевої системи періодичного удосконалення й підвищення кваліфікації кадрів. Принаймні те, що не спостережено значного переважання кількості охоплених організованими формами навчання над самостійними, хоча набувати нові знання, уміння, навички, як правило, продуктивніше в організованому навчальному процесі з належним навчально-методичним забезпеченням, дає підстави вважати, що функціонування діючої системи організованого навчання не вільне від істотних проблем.

3. Порівняння значимих для економіки країни компонентів економічної поведінки економічно активного населення показало, що та його частина, яка охоплена процесом НВЖ, відрізняється від тієї, що не бере участь у НВЖ, такими особливостями: значно більш високим рівнем інноваційності мислення і дій; значним переважанням щодо вибору найбільш активних життєвих економічних стратегій; значним переважанням щодо вибору більш корисних і бажаних для економіки країни ймо-

¹³ Проблематика НВЖ з огляду на її важливість для формування в Україні суспільства знань залишатиметься й надалі в колі наукових інтересів відділу моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій Державної установи "Інститут економіки та прогнозування НАН України".

вірних інвестиційних стратегій; значно більшою спроможністю до підприємницької діяльності.

4. Усе наведене вище переконує, що НВЖ справді може бути важливим чинником соціально-економічного зростання України, тому що залучені до навчання відрізняються найбільш корисними для добробуту індивідів та економіки держави компонентами економічної поведінки. Разом з тим, НВЖ як важливий соціальний інститут поки що не набув в Україні таких масштабів, щоб охопити більшість хоча б економічно активного населення. Забезпечення ж соціально-економічного зростання потребує в перспективі охопити процесом НВЖ більшість усього населення країни. Тому доцільно активізувати державну політику щодо гарантування належної якості НВЖ – однієї з цілей розвитку тисячоліття для України згідно з Декларацією тисячоліття ООН. Така політика сприятиме формуванню в суспільстві усвідомлення корисності НВЖ і, відповідно, стимулюватиме діяльність населення щодо участі в цьому процесі. Допомогти раціональному формуванню такої політики, зокрема, стосовно визначення джерел та ефективних напрямів ресурсного забезпечення процесу НВЖ в Україні може дослідження досвіду країн з розвинутою ринковою економікою – лідерів процесу розбудови суспільства знань, де протягом тривалого часу діють належно підтримувані державою системи НВЖ.

-
1. <http://familytimes.com.ua/ua/article/person/problem?article=526>
 2. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / за ред. акад. НАН України В. М. Гейця. – К. : Ін-т екон. прогноз., Фенікс, 2003. – 1008 с.
 3. Трансформаційні процеси та економічне зростання в Україні / за ред. акад. НАН України В. М. Гейця. – Х. : Вид-во "Форт", 2003. – 440 с.
 4. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 роки) "Шляхом Європейської інтеграції" / авт. кол.: А. С. Гальчинський, В. М. Геєць [та ін.]; Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т екон. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європ. інтегр. України. – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2004. – 416 с.
 5. *Калачова І.В.* Інформаційне забезпечення соціального управління : моногр. / І.В. Калачова – К. : ІВЦ Держкомстату України, 2006. – 352 с.
 6. *Іващенко О.* Зайнятість і професійна освіта: до питання взаємо відповідності / О. Іващенко // Українське суспільство 1992–2006. Соціологічний моніторинг / за ред. д. ек. н. В. Ворони, д. соц. н. М. Шульги. – К. : Ін-т соціології НАН України. – 2006. – С. 47–55.
 7. Причинно-наслідкові зв'язки між складовими, чинниками та проявами економічних і соціальних процесів в Україні / Нац. академія наук України, Держ. установа "Інститут економіки і прогнозування". – К., 2008. – 308 с. – Деп. в УкрІНТЕІ 11.06.2008., Держ. облік № 0208 УОО6184.
 8. Доклад о мировом социальном положении, 2005 год. / Генеральная Ассамблея ООН. – С. 26.